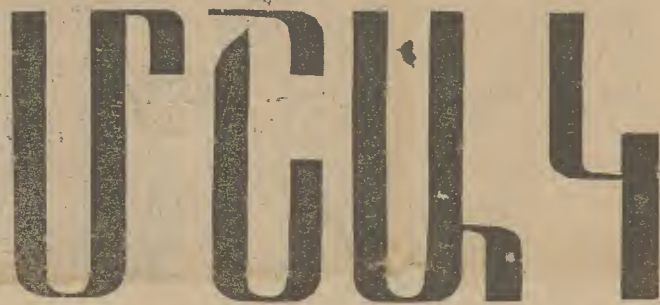

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ՆԵՐԿԱՅ 1888 ԹԻՒՆ

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Հրատարակվում է Թիֆլիսում, նոյն դիրքով և նոյն պրոգրամայով: Մերը կը ստանանք սեփական
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԻ:
«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը 10 ռուբլ է, վեց ամսվանը 6 ռուբլ:
Գրվել «ՄՇԱԿ»-ը կարելի է ԽՐԱՍԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարձրագույն և Բարձրագույն փողոցների ան-
կիւնում, Թամաշիւկի տանը):
Կայսերական ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿ»-ը գրվելու համար պէտք է դիմել հետևեալ հաս-
ցեով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du jour-
nal arménien «MSCHAK».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԻՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արհեստագիտական դպը-
րոց Շուշու. Նամակ Աղստաֆայից. Նամակ
Խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒ-
ԹԻՒՆ. Գերմանական քաղաքականութիւնը. Նա-
մակ Թիֆլիսից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ
ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայր Ղեկունք վարդա-
պետ Ալիշանի յօդուկները.

ՆԵՐԻՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՀԵՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՊՐՈՑ ՇՈՒՇՈՒՄ

Կովկասեան Բարեգործական ընկերութեան ամ-
սին 24-ին կայացած ընդհանուր ժողովում կար-
դացվեցաւ ընկերութեան Շուշու ճիւղի մի դրու-
թիւնը, որի մէջ տեղական վարչութիւնը յայտ-
նում է, որ ցանկութիւն ունի Շուշու մի Ար-
հեստագիտական դպրոց հիմնել աղքատ դասա-
կարգի աղջիկներին համար, և այդ նպատակով
Թիֆլիսի վարչութիւնից 300 ռուբլի նպաստ է
խնդրում: Շուշու վարչութիւնը, որքան հասկա-
ցանք նրա գրութեան, արհեստագիտական դպը-
րոց հիմնելով՝ նպատակ ունի այդ դպրոցով նը-
պատել քաղաքի աղքատ դասակարգի աղջիկնե-
րի նպատակայարմար կրթութեան և փոքր ի շա-
տէ անկախ ապրելու գործին: և դրա հետ միա-
սին՝ դրանով կամենում է իր գործունէութեան
մի շուշուական ապացոյցը դնել տեղացի անտար-
բեր հայ հասարակութեան առաջ, որը իր անհո-
գութեամբ մահացու հարուած է հասցնում Բարե-
գործական ընկերութեան տեղական ճիւղին:
Վարչութեան այդ ձգտումը, պէտք է խոստո-
վանել, միանգամայն արդարացի է, և երեկ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՐ ՂԵԿՈՒՆԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԼԻՇԱՆԻ ՅՈՐԵ- ԼԵԱՆԸ

Մեծ ուրախութեամբ կարդացինք «Մշակի» №
7-ի մէջ այն լուրը, թէ Վեհեցիայի մէջ շուտով
պէտք է տօնվի հայր Ղեկունք վ. Ալիշանի յիմա-
մնայ գրականական գործունէութեան յօդուկները:
Դեռ ևս անցեալ տարի, օգոստոս ամսին, մի
բարեկամի նամակով մենք տեղեկացել էինք, թէ
Վեհեցիայի յարգելի Միսիթարեան Միաբանու-
թիւնը մտադրութիւն ունի տօնել վերապատելի
հօր յիմանաւայ ջանքերի տօնական յօդուկները:
Շատ ցանկալի էր, ի հարկէ, որ Միսիթարեան
յարգելի միաբանութիւնը դրականապէս պատա-
սանելով հասարակաց հետաքրքրութեանը, իր
«Բարձրագույն» միջոցով բարեհաճէր մանրամասն

ժողովը մի առանձին համակարգով կը վերա-
բերվէր դէպի Շուշու ճիւղի այդ մտադրութիւնը:
Բայց, տարաբաղադար, ժողովականներից շատե-
րը՝ իրանց յայտնած մտքերով, և արտայայտած
հայացքներով՝ բողոքովն այլ կերպ նայեցին
այդ հարցի վրա: Նախ պէտք է գիտենալ, որ
Շուշու ճիւղի ցանկութիւնը՝ բնաւ մի արհես-
տագիտական դպրոց՝ համակարգի է հէնց այն տե-
սակէտից, որ նա աշխատում է այն տեսակ հիմ-
նարկութիւն բանալու մասին, որի նմանները
մեզ մօտ քիչ են, և համարեա թէ չը կան, և ո-
րոնք մեծ դեր պէտք է կատարեն մեր ժողովրդի
մտաւոր—նիւթական բարեկեցութեան հարցում:
Կարելի էր սառնութեամբ նայել Շուշու ճիւղի
առաջարկութեան վրա, եթէ նա կամենար հիմնել
մի սովորական ծխական դպրոց, ինչպիսին որ
պահում է Թիֆլիսի կանանց ընկերութիւնը, և
այն դէպքում կենտրոնական վարչութիւնը միան-
գամայն գոցէ իրաւունք կունենար մերժելու
կամ սպասելու, որ Բարեգործական ընկ. ընդհա-
նուր ժողովը ընդունէր այդ խնդիրը: Բայց այստեղ
հարցը մի այնպիսի դպրոցի մասին է, — եթէ ի
հարկէ այդ դպրոցը բացվի և պահվի այնպէս, ինչ
պէս որ պէտք է նա լինի,—որի գոյութեանը պէտք
է նպատակ, որի նմանները պէտք է դնել ժողովրդի
առաջ: Վարդապետի զիջաւոր քաղաքում՝ այնպի-
սի մի դպրոց հարկաւոր է հէնց այն պատճառով,
որ դա կարող կը լինէր կանոնաւորել և աւելի
արդիւնաւէտ կացութեանը այն դեղինքի ձեռա-
գործները, և անպիսի մի քանի արդիւնաբերու-
թիւնները, որոնք հէնց այժմ էլ կազմում են այդ
նահանգի իրական դասի պարագայումը: Գլխաւոր
մասը:

Միանգամայն ճիշդ է ընդհանուր ժողովի մէջ
մի քանի անձանց կողմից յայտնված այն կարծի-
քը, թէ բազմաթիւ Շուշու ինքը կարող է պահել

տեղեկութիւն տալ այդ ցանկալի հանդէսի կա-
տարման և մտադրութեան մասին ընդհանրա-
պէս, նոյնպէս և յարգելի վարդապետի կենսա-
գործութեան հետ ծանօթացնել մեզ: Յանկալի էր
նոյնպէս, որ Վեհեցիայի յարգելի միաբանութիւնը
այդ դէպքում զոհէր իր ամանաւոր հայացքները
ընդհանուր քաղաքի իրադրութեան համար, որ-
պէս զի Միսիթարեան այդ երկու անշատված
միաբանութեանց մէջ, վստահ գաղափարի և ար-
ժանեաց գնահատութեան ապացոյցը կենդանի
օրինակով կարող լինէին պատկերասէլ հայ աղը-
աւաջ, իսկ ազգը կարող լինէր պարծնել եր-
ջանկայիշատակ Միսիթար հօր ներկայ աշակեր-
տաց համերաշխութեամբ, սիրով և գիտակցու-
թեամբ:

Բացի դրանից, ցանկալի էր նոյնպէս, որ յո-
բելանի կարգադրել մասնախումբը հրապարա-
կաւ յայտնէր թէ այդ յօդուկները ճիշտիւ գաղա-
փարով է ներշնչված. յարգելի հայր Ղեկունք Ալի-
շանի յիմանաւայ ջանքերի տօնական պէտք է տօ-
նեն, թէ նրա գրականական 34-ամեայ գործու-
նէութիւնը, որով պարգապէս որոշված կը լինէր

իր համար մի արհեստագիտական դպրոց, և որ
Թիֆլիսի վարչութիւնը չը պէտք է օգնէ Շու-
շուն, որտեղ կան շատ հայեր, և շատ էլ հա-
րուստ հայեր: Բայց չէ որ տեղական ճիւղն էլ
հարուստ հայերից շատերի աններելի ան-
տարբերութեան դէմ է բողոքում, և Արհեստագի-
տական դպրոց հիմնելով ցանկանում է շուշուական
կերպով ապացուցանել այն անտարբեր հասարա-
կութեանը, որ ընկերութիւնը շատ գործ կարող
է կատարել, եթէ հասարակութիւնը չը զլանայ
իր օգնութիւնը Շուշու հասարակութեան ան-
տարբերութիւնը դէպի իր հասարակական գործե-
րը յայտնի է. այդ անտարբերութեան չնորհով
ոչ թէ նոր գործերը չեն աշխուժում այնտեղ, այլ
և եղած գործերը և հիմնարկութիւններն էլ մա-
տնաւած են անվերջանալի գեղձուկների և անտէրու-
թեան. ուստի չէ յայտնի Շուշու դպրոցների ողոր-
մելի դրութիւնը, ուստի չէ յայտնի դպրոցապատ-
կան կարուածների անխնամ վիճակը. վերջապէս
ոչ թէ չէ յայտնի այն սառնութիւնը, որով
այդ սառն քաղաքի բնակիչները վերաբերվում
են դէպի ամեն մի հասարակական նոր ձեռնար-
կութիւն և հաստատութիւն... Բարեգործական
ընկերութեան Շուշու տեղական ճիւղը՝ դուրս
կարող կը լինի մի քանի տարուց յետոյ յաղթել
այդ անտարբերութիւնը, բայց առ-
այժմ նա կարողութիւն ունի մի օգնութեան՝ որ
և իցէ գործ կատարելու համար, և այդ օգնու-
թիւնը պէտք է տայ Թիֆլիսի կենտրոնական
վարչութիւնը, որը մինչև այժմ միշտ սովոր է ե-
ղել զանազան իրաւունքներ և բնակիչներ
տեղական ճիւղերի վրա, առանց որ և իցէ պար-
տաւորութիւն յանձն առնելու Մենք միանգա-
մայն ընդդէմ ենք և այն մտքին, որ Թիֆլիսի
վարչութիւնը անընդհատ կերպով օգնութիւն
տար Շուշու ճիւղին. բայց ուրիշ բան է մշտա-
կան օգնութիւն, և ուրիշ բան է ժամանա-
կաւ որ օգնութիւն, որով միայն կարելի է ոտ-
քի կանգնեցնել մի այնպիսի օգտաւէտ գործ,
որպիսին Արհեստագիտական դպրոցի հիմնա-
րկութիւնն է Շուշու մէջ: Այդ պատճառով չենք
կարող այդ բանի վրա չը դարձնել Բարեգործա-
կան ընկերութեան Թիֆլիսի խորհրդի ուղարկու-
թիւնը, որին յանձնված է որոշել, 300 ռուբլի
նպաստ տալ կամ չը տալ: 300 ռուբլին մի
մեծ գումար չէ. և այդ գումարը տալով խոր-
հուրդը կարող է յայտնել Շուշու ճիւղին, թէ
դպրոցի հիմնարկութեան երկրորդ տարին կը տըր-
վի ոչ թէ 300, այլ օրինակ 200 ռուբլի, երրորդ
տարին կը տրվի 100 ռուբլի, և արդէն դրանից
յետոյ տեղական վարչութիւնը պէտք է կարողա-
նայ իր սեփական ոյժերով պահպանել Արհեստա-
գիտական դպրոցը, յոյս չը դնելով կենտրոնա-
կան վարչութեան վրա: Եւ մենք համոզված ենք,
այն ժամանակ ճշմարիտ որ Արհեստագիտական

հասարակական յարգանաց նպատակը և սահմա-
նը: Անհամբերութեամբ սպասելով այդ գեղեցիկ
և համակարգի մտադրութեան իրադրութեանը,
այժմեանից չէ կարելի ուրախութեամբ չը լինել
հայր Ղեկունք վ. Ալիշանի երկարամեայ գրականա-
կան—գիտական գործունէութիւնը, նրա ան-
խնայ աշխատասիրութեան պայծառ պտուղները
հայ գրականութեան համար, լրագրական հասարա-
կութեանը, որ հայ ազգը դիմէ գիտակցութեան գնա-
հատել, քաջալերել իր հարազատ մտաւոր աշխա-
տողին, որի երկարամեայ գրականական—գիտա-
կան աշխատութիւնները ամենայն իրաւամբ բըռ-
նել են մեր ժամանակակից հայ դպրութեան
պատմութեան էջերում ամենապատուաւոր տեղը և
քաջաճանձր են նաև եւրօպական գիտական
աշխարհին:

Հայր Ալիշանի, այդ պատկառելի ծերունի նա-
հապետ հօր հուշակը, որպէս քաջ հայրենագէտի,
որպէս ազգասէր բանաստեղծի, որպէս անվա-
տակ և բարեխղճ ուսումնականի, այլ և որպէս
հայ եկեղեցականի արդէն յայտնի է հասարակա-
կան կենտրոնը և գրականութեամբ փոքր ի շատէ

դպրոցը կարող է պահպանվել տեղական ոյժերով,
բանի որ այդ ժամանակ, երբ դպրոցը իր ընթաց-
քով կը գրաւի տեղացի հասարակութեան դժուա-
րաթեք ուղարկութիւնը, կարող կը լինի իր գո-
յութեան միջոցները նոյն իսկ իր մէջ գտնել:

ՆԱՄԱԿ ԱՂԱՏԱՔԱՏԱՑ

Թունվարի 26

Մեղանից 9 վերստով հեռու Ղաղախի գաւա-
ռական բանտից նորերումս փախել է Խորաֆիլ
բէկ անունով մի յայտնի աւաղակ Այդ մարդը
մեր երկրում անցեալ տարվայ իր մի շարք սըն-
րագործութիւններով յայտնի Գեարամ աւաղակա-
պետի նշանաւոր հակառակորդներից մէկն է. նա
սպանել է այդ վերջինի հօրը և մի քանի նրա
մերձաւոր բարեկամներին: Այդ պատճառով էլ
կառավարութիւնը կալանաւորել էր նրան. բայց
Քեարամը, որ այն ժամանակ դեռ աւաղակ էր,
զբաղւելով բաւական չէ եղել. նա էլ իր հեր-
թում սպանել է Խորաֆիլ բէկի մարդկիներէն
և վախճանական լինելով սկսել է իր աւաղա-
կային կենտրոն: Բայց այսօր, երբ իր այդ
հակառակորդը աղաւթված է, երբ նա զոն-
վում է հրապարակի վրա, ամենքն էլ հաւատաց-
նում են որ Քեարամը կրկին կը գայ: Ղաղախի
նահանգի թուրք ազգաբնակիչներն մէջ երկունս
էլ ունեն նշանաւոր հեղինակութիւն, երկունս էլ
ունեն բազմաթիւ կուսակիցներ, և հէնց այդ է
պատճառը որ նրանք աղքատ աջող կերպով կա-
րողանում են փախել արդարութեան ձեռ-
քից:

Այս ամսվան սկզբներում այստեղի կայարա-
նից եւ ուղարկում եմ Թիֆլիս Մէլիք-Յակոբեանի
հասցեով 44 արկի չամիչ. երկաթուղու կվիտան-
ցիան Թիֆլիսի փոստատան մէջ գործանում է մի
վրացի և տանում ծախում է շատ չնչին գնով
Թիֆլիսում յայտնի մի հայ վաճառականի վրա:
Չը նայելով որ երկաթուղու վարչութիւնը իրա-
ւունք չունի անուանական ապրանքներ ամեն
պատահողին յանձնելու, բայց և այնպէս այդ
ապրանքը ստացվում է կայարանի մէջ կօ-
միտներով: Երկաթուղու վաճառականի ամբարը՝ երե-
ւի մտածելով որ չամիչի «մազանդան» կարող է
լինել, պարեն վաճառականը ներդրութիւն է քա-
շում օր առաջ ռադ անել այդ ապրանքը ծախե-
լով Արմենասիլի բազարի մի ուրիշ հայ վաճառա-
կանի վրա կի սա գն ու վ, վերջապէս, ի լրումն
ամենայն չարեաց այդ վերջինի էլ ապրանքը
յանձնում է երկաթուղուն Օդէսա ուղարկելու:
Բայց բարեբաղադար ապրանքատէրը պատահ-
մամբ նկատելով իր մարկան արկիչների վրա և
մեղանից տեղեկութիւն ունենալով, ժամդարմի մի-

հետաքրքրվող իրաքանչիւր անձին, ևս առաւել
նրանց, որոնք ընդունակ են գնահատել և խոս-
տովանել՝ բարին և կատարեալը, վստիք, ճշմարի-
տը և առաքելին, — առանց կրօնական նեղ հա-
յացքի:

Բայց թվ է հայր Ղեկունք վարդապետ Ալիշանը:
Այդ պատկառելի գիտնական հայրը, Վեհեցիայի
Ս. Ղաղախի հայ-կաթօլիկ միաբանութեան ուսու-
տին նուիրված մի վարդապետ է, պանծալի Միսի-
թար Սեբաստացու արժանաւոր աշակերտ և նրա
հոգին ու միտքը ունեցող մի պատկառելի անձ-
նաւորութիւն, որ կամաւորապէս հրաժարվել է
անձնականութեան, ետական աշխարհից և իր ամ-
բողջ կենտրոն նուիրել է հայ ազգի հայրենագի-
տութեան և բանաստեղծութեան համար: Նրա
մինչև այսօր յոյս տեսած բազմաթիւ եղական
աշխատութիւններն արդէն բաւական են նրա
հուշակը և պատիւը պատկառելի և երախտագի-
տական կացութեանը: Հայ ազգի մէջ, իսկ եւրօ-
պական բազմաթիւ գիտնական և ուսումնական ըն-
կերութեանց մէջ նրա վաստակած նախանձելի
պատիւը, անդամակցութիւնը և բարձր դիրքը

դէս դալիս, որովհետեւ Գերմանիան այդպէս է անուամբ Եւրոպայում այժմ տիրապետում է միլիտարիզմը և այդ էլ Գերմանիայի շնորհով:

Գերմանական, կամ առելի ճիշդ է ասել Բիսմարկի կուսակցութեան քաղաքականութեան այդ տիրապետութիւնը, արդէն յայտնի է, որ շատ թանկ է նստում Եւրոպային: Այդպիսի քաղաքական և տնտեսական դրութեան մէջ Եւրոպան երկար մնալ չէ կարող. այդ լարված դրութիւնը շատ մնալ ապագայ է պատրաստում ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին: Եւ այդ պատճառով հասկանալի է, թէ ինչու այդ անքնական դրութեան դէմ անդադար բողոքներ են լսում նոյն իսկ հասարակական կարծիքի կողմից: Այդ անքնական դրութիւնը փոխելու միակ միջոցը գերմանական գերիշխանութեան ոչնչացնելն է, որը ներկայումս արդէն շատ բարձր աստիճաններ է հասել: Այդ ինչպէս, և ինչ միջոցներով կարելի ոչնչացնել այդ տիրապետութիւնը, որը ոչինչ բերական հիմք չունի, և հիմնված է միմայն դիպլոմատիական հիմք չունի: Գերմանացիները վրա ոչնչացնելու համար երկու կարճ միջոց կայ. առաջինը՝ անսպասելի հետեւալն է. կաղնի Գերմանիայի դէմ մի գործող դաշնակցութիւն մի բանի պետութիւններին և այդպիսով թուականը նրա գերիշխանութիւնը. երկրորդը՝ անսպասելի ուղղակի տանում է պատերազմի դաշտը, որտեղ Գերմանիան վայր կը դնի գերիշխանութեան իրաւունքը, եթէ միայն հարուած ստանայ հակառակորդների կողմից: Այդ երկուսի մասին էլ իշխան Բիսմարկ անդադար հոգում է. նա չէ թող տալիս, որ եւրոպական պետութիւններին մէջ դաշնակցութիւն կազմելի, իսկ պատերազմի դաշտի համար նա այնպիսի գործ է պատրաստում և այնպիսի պատրաստութիւններ է տեսնում, որ սարսափ է գցում ամեն կողմի իսկ ինչ կը լինի այդ բոլորի հետևանքը:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՐԻՔԻԱՅԻՆ

Կ. Պոլիս, 18 յունուարի

Արդէն նախորդ նամակաւ ընդարձակ տեղեկութիւններ տուած եմ ի մասին այն կարևոր տեսակցութեանց, ոյք տեղի ունեցան անցեալ շաբթուան մէջ: Մասնաւոր մեծ կարևորութիւն մը ստացած է մեր ազգային շրջանակներու մէջ վահան էֆէնդիին Պատրիարքարան գալիս: Նոյն իսկ կայսեր հրամանաւն եկած էր վահան էֆէնդիի կողմէն էր ի պալատն արձանի, ուր երեք ժամու չափ կենալով, ընդարձակ տեղեկութիւններ հաղորդած էր Սուլթանի սենեկակալետին: Սենեկակալետն այդ տեղեկութիւններն կայսեր ներկայացնելով փոխադարձ հրամաններ ընդունած էր և հաղորդած վահան էֆէնդիին վահան էֆէնդի գալով ի Պատրիարքարան յայտարարած էր Պատրիարքին թէ՛ կայսրը կատարեալ վստահութիւն ունի հայ ազգին նկատմամբ և թէ՛ մի քանի անձերու ձերբակալումն ու քննութեան ենթարկուելը պէտք չէ նկատուի իբրև անվստահութեան նշան մը կայսեր կողմանէ առ ազգին կայսրը կը պատժէ յանցաւորը, ըսած է վահան էֆէնդի, ով որ ալ լինի. անոր անունը թող ըլլայ Անմէդ, Խանի, թէ Գրիգոր. կայսրը կը պատժէ յանցանքն և ոչ թէ ազգը: վահան էֆէնդի յանձնարարած է Պատրիարքին մնալ իւր աթոռին վրայ:

Պատրիարքն ալ իրաց միճակին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնները տալով, վահան էֆէնդի վերադարձած է ի պալատն և հաղորդած է ինչ որ ըսած է ինչ որ լսած է:

Կրօնական և ֆաղաքական խորհուրդներն հաւանորէն այս ուրախ առումը նստին մէջ հանդիսաւոր կերպով պիտի յայտնեն իրենց շնորհակալութիւնն առ կայսրն:

Երկու օր է որ կը հաւատեն թէ՛ հրաման իրկուած է վահայ և ձերբակալութիւններ չընել և արդէն ձերբակալեալներն ազատ թողուլ: Պոլիս արքունի պալատն մէջ կազմուած յանձնաժողովն ալ արդէն ցրուած է կրսն և ձերբակալեալը պիտի արձակուի: Այս լուրերն իբր ստոյգ կը հաղորդուի, սակայն տակաւին հաստատ կերպով ոչինչ յայտնի է, միայն թէ հաւանական է որ կառավարութիւն աւելի հաշտարար քաղաքականութեան մը հետեւի հայոց նկատմամբ:

Այդ հաշտարար քաղաքականութիւնը կրնայ մեծապէս օգտակար ըլլալ թէ ազգին և թէ տէրութեան: 1886 տարւոյն սկիզբն գծելով այն

քաղաքականութիւնը ում կը հետեւէր Պոլսոյ Ազգային խորհուրդը, քաղաքները թէ ինչու համար այդ խորհուրդն ընտրեց Զարուհի սրբազան Պատրիարք հայոց և ինչու Ազգային վարչութեան պետ ընտրեց Նուրեան էֆէնդին, հանդերձ ուրիշ էֆէնդիներով, ոյք լինելով Գրան ծառայութեան մէջ, ամեն կերպով կրնային վստահել նկատուել և ջանալ որ օսմանեան կառավարութեան և հայ ազգին շահերու մէջ կատարեալ համերայնութիւն մը հաստատուի: Ազգային խորհուրդը, Ազգային վարչութիւնը, հայոց Պատրիարք անասանելի համբերութեամբ հաւատարիմ մնացին այդ քաղաքականութեան: Զարուհի Պատրիարք փութաց ամեն յարաբերութիւն խղի Եւրոպայի հետ, նոյն իսկ դեսպանաց անգամ շնորհակալական այցելութիւններ ղրացաւ Սակայն նոյն այդ Զարուհիին Պատրիարքը իւր հրաժարականին օրը կը գանգատէր չէվեթի փաշային թէ՛ ի փոխարէն իւր և իւր ժողովականաց այսքան հաւատարմական և անձնուիրական ցոյցերու ինքն խայտառակ եղած է յաշտ ժողովուրդին, վասն զի կառավարութիւնը մինչև իսկ ոչինչ վարդապետ մը Պոլիս բերել տալու կը դժկամակի: Զարուհիին Պատրիարքը մի առ մի ցոյց տուած էր, որ իւր պաշտօնավարութեան օրէն ի վեր որքան դժբաղդ պարագայներու մէջ կը գտնուէր: «Կը գանգատէիք իմ նախորդէն, կըսէր, թէ՛ անդադար Եւրոպայի կը դիմէ, ամեն ինչով դեսպաններուն կը ներկայացնէ, ես ոչ մին ըրի ատենցով, սակայն Ներսէս Պատրիարքը ըրած պահանջներուն դէմ մի մասին գոհացում կուտայիք, իսկ ես որ կուզեմ ամեն ինչով օսմանեան կառավարութեան միջոցաւ կարգադրել, իմ խնդիրներս անխելի կը մնան»:

Զարուհիին Պատրիարքը այս գանգատները շատ զարմանք կը պատճառէին զխաւորաբար այն պատճառաւ, որ իւր առ կառավարութիւնն ըրած պահանջներն և ոչ իսկ կարևոր բաներ էին, երկրորդական հարցեր, որոց գոհացում տալով կառավարութիւնը ոչինչ կը կորսնցնէր: Յաւալի էին այս անարգանքները, վասն զի 1884—85 թւականներէն յետոյ դանադան արտաքին դէպքեր յուսալուք ըրած էին Թուրքիոյ հայերն օտար ազգերու մասին, և ամենին ալ կուզէին համարաշխուհեամը աշխատել թրջաց հետ ընդհանուր երկրին բարգաւաճման, դիտարկել թէ մի և նոյն երկրին մէջ բնակող դանադան ժողովուրդը չանկը մի և նոյն կրնան համարուի: Գթադրաբար Թուրքիոյ հայը չէին քաջալերուիլ իրենց այս նպատակին մէջ, բայց այնուամենայնիւ յարատեկին և իրենց յարատեկութեան զգալի ապացոյց մը տուին, ընտրելով այնպիսի ֆաղաքական խորհուրդ մը, որ զիւրաւարակաւ բաղկացած էր կառավարութեան ծառայութեան մէջ գտնուող անձերէ:

Սակայն վերջի օրերու դէպքերն կը յուսադրեն թէ կառավարութեան քաղաքականութիւնը հայոց նկատմամբ բարեփոխուի, նոյն իսկ կայսեր հրամանաւ:

Ինչպէս դիտեք Սուլթան Համիդ արդէն մեծ համակրութիւն կը վայելէ հայոց մէջ, մասնաւոր Պէշկիլթաշի գերեզմանատան խնդրին յետոյ այդ համակրութիւնը ուստիպապէս աճեցաւ: Ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ տեսաւ թէ՛ ինչպէս երկրին վահանակը շատ բարձր տեսակէտներով նախացաւ խնդրոյն վրայ և ժողովուրդի մը նուրը զգացումներն յարգեց: Եւ թող չը կարծուի թէ Թուրքիոյ հայ մամուլը, ի հարկէ, տարկեալ կայսեր դրուստիքն ըրաւ. ոչ, անկեղծ զգացման արտայայտութիւն էր մամուլ արտայայտութիւնն: Ոչ ապաքէն նոյն իսկ «Մշակ», որ Թուրքիոյ մէջ չը հրատարակուի, հասարակաց զգացման թարգման հանդիսացաւ և այնքան արագացմամբ զգրուածեց կայսեր ազնուական զգացումներն: Ով կը հարկադրէր «Մշակ» առ այս—Հանրային զգացումն:

Եւ սակայն այդ օրէն ի վեր ոմանք կուզեն ամեն ուրեք տարածել թէ՛ վերջի տարուան մէջ Պատրիարքարանի և կառավարութեան միջև տեղի ունեցած անհամաձայնութեան պատճառը պէտք է որոնել Պէշկիլթաշի գերեզմանատան խնդրոյն մէջ: Միթէ կարելի է այսպիսի ենթադրութիւն մը ընել: Ոչ ապաքէն, այդ խնդրին մի քանի օր վերջ Պատրիարքարանին կը շահէր, նոյն իսկ կայսեր կամօք, Կարկուտի կարևոր խնդիրը: Միթէ ապագայ մը չէր այս, թէ կայսրը ո և է իրորը քննախնդրութիւն ունենալէ շատ հեռի է:

Արդարեւ ամեն կրօնքի մէջ եթէ կան կէտեր, ոչ կրօնքի հիմն կը կաղմն, կան նաև որ հի-

մունք չեն կաղմեր, բայց ժողովուրդ մը անոնց յառեալ է հոգով մարմնով: Գերեզմանատան մը համար ինչ որ կուզեն թող ըսեն, մինչև իսկ ըսեն թէ ամենին յարաբերութիւն չունի կրօնքի հետ, և լոկ աշխարհական հանգամանք մը ունի: Պահ մը ընդունենք այս ամենը, բայց իրողութիւն մը կայ, որ ժողովուրդի ամենատարած մեծամասնութիւնը երկիւղած հաւատով կը նայի այդ գերեզմաններու վրայ: Նախապաշարմունք, կըսեն, մեր հակառակորդը—Լաւ, թող այնպէս ըլլայ, բայց ով մեզմէ կը համարձակի վերադառնալ հաւատացելոց զգացումներն, որոց մենք մասնակից չէինք: Ազատամիտը կարող են պահել չը պահել կամ եկեղեցի չը գնալ, բայց ով կրնայ խղի հանդարտութեամբ համալը մը, դիւղացիի մը առաջ ծաղրել պահել ու եկեղեցին. ոչ ապաքէն, անհղուտութեան վերջին ծայրն է այսպիսի ընթացքի մը հետեւի: Այսպէս ալ է գերեզմանատանց համար: Եթէ եկեղեցականք իսկ համոզուած ըլլան, որ գերեզմանատանը կրօնական հանգամանք չունի, կրնան զայն ըսել ժողովուրդին խորհուրդը պիտի ըսէ եկեղեցականաց: «Կայսքան դար է կըսէիք մեզ թէ գերեզմանատանը եկեղեցականք մասն է, մենք կը հաւատայինք, այժմ կըսէք թէ եկեղեցւոյ մաս չէ, ուրեմն ինչպէս հաւատանք ձեր միւս ըսածներուն»: Եւ այնուհետեւ աշխարհական պիտի ըսէ եկեղեցականի. «Եթէ յետոյ իմ սատանայ»—Այս համոզմամբ, եթէ չունենար իսկ ուրիշ, եկեղեցականը կարող չէր գերեզմանատան մէջ կրաւորական դեր մը ստանալ:

Կայսրն ըմբռնեց անմիջապէս այն դժուար ու փափուկ կացութիւնն, յորում կը գտնուէին հայ եկեղեցականք և աշխարհականք, ոյք կը վարեն ազգին գործերն, և հրամայեց յարգել ամեն խղճահարութիւն: Կայսրը այս ազնուական զգացումներն այնքան լաւ տպաւորութիւն մը ըրին հայոց, որ ալ այնուհետեւ անհարկն էր, որ Թուրքիոյ հայոց մէջ գտնուէր հայ մը, որ կարենար կայսրը և նորա տէրութեան դէմ շարժելու զգացումն տածել: Ոչ ապաքէն արդէն զանազան պարագաներու մէջ, մասնաւոր կարոյք բանտարկելուց ազատութեան, կայսրն զրաւած էր հայոց սրտերն: Ուրեմն նախարարաց ոչ այլ ինչ կը մընար ընել, բայց եթէ հայոց այս զգացումն այնպէս լաւ կերպով ուղղել, որ արդիւնաւոր լինի թէ տէրութեան և թէ հայ ազգին, որոյ փոխադարձ շահերն անհամաձայն գտնուելու պատճառ մը չունին:

Վերջի շաբաթուան դէպքերն յոյսեր կուտան որ այս ուղիղ քաղաքականութիւնը պիտի տիրապետէ: Կը սպասէ ժողովուրդն անհամբերութեամբ: Փանի որ խնդրոյն նիւթն այնպէս բերաւ, որ խօսնեք գերեզմանաց վրայ, պէտք է ըսենք թէ զանազան անձինք և հրապարակագիրք կը ջանան օրինակներով առաջ բերել թէ միշտ ներքի եղած է գերեզմանատաններն պարպել: Ինչ ըսենք: Առաջ բերած օրինակներն ոչ այլ ինչ են բայց եթէ մասնական դէպքեր, սուրբ մը, եպիսկոպոս մը ոսկրաց փոխադրութիւնը, կամ օտար աշխարհի մը մէջ երբ այլ ևս հայ մը չէ մնացած, և ոչ իսկ յիշատակը, գերեզմանատանն ալ տրուած է օտարներուն, ով պիտի պահպանէ այդ գերեզմանատանը:

Սակայն հանդիսաւոր կերպով փոխել գերեզմանատան մը, որ դեռ մի քանի տարի առաջ թաղում տեղի կունենար, հաղաթաւոր ոսկորներ շարժել իրենց տեղէն, այդ անհղ և սարսափելի տեսարանին ոչ ոք կրնայ դիմանալ, և չընդունել այսպիսի դէպք մը:

Գերեզմանատաններու նուիրական թէ ոչ լիներու առթիւ երեցաւ նաև յօդուած մը Իսմիրի «Արևիկեան Մամուլ» մէջ: Ամսաթիւրթը գթադրաբար ազգային դատին պաշտպան չի հանդիսանար, մի քանի պատասխաններ յիշենք, սակայն հաւանորէն այդ յօդուածին վրայ ձեր կողմերն ալ խօսուի և հրատարակուի դա, հարկ կը համարեն այստեղ առաջ բերել նոյն «Արևիկեան Մամուլ»-որ միշտ մի և նոյն խաղաղին հրատարակութեամբն է—մէկ յօդուածն Բերայի գերեզմանատան խնդրոյն առթիւ հրատարակուած:

Ահաւասիկ նոյն յօդուած. «Բերայի Հայոց գերեզմանատան խնդիրը ծանր կերպարան մը առած կերել: Տէրութիւնը զայն կը պահանջէ, Ազգ. Պատրիարքարանը կը պատասխանէ թէ գերեզմանատանն են ու եկեղեցիներն նուիրական տեղեր են և անհարկ է դանդաղ տալ կամ ոչ և բանի հետ փոխանակել: Կրօնական սուրբ զգա-

ցումը, կրօնից թոյլտւութիւնն և տէրութեան շնորհած արտօնութիւնները թելադրած են անշուշտ այս պատասխանը:

«Հայը դարեւ ի վեր այս համոզումն ունի որ եթէ ի կենդանոյն աստանդական կը թափառի ամեն տեղը, գէթ երբ մեռնի հանգիստ պիտի ննջէ վայր մը և իւր ոսկորովքը տեղէ տեղ, իւր մատուռները լեռնէ լեռ. չը պիտի փոխադրուին զինքը կառավարող Պետութեան և արդի կրօնական ազատութեան շնորհիւ: Բաւական ժամանակ միւր գերեզմանատանց վրայ այլակրօն ժողովուրդներ վէճեր յարուցին, բաւական ժամանակ օտարներ մեր գերեզմանատանց մէջ պառկեցան և ապա անոնց թոռներն մեր հիւրասիրութիւնը չարաչար դործածելով՝ անոնց տիրանալու եղանակը օսմանեան Պետութիւնը մեր սեպհականութեան իրաւունքը ճանչելով անխախտ պահպանեց, ուստի հաւատալի չերեք որ միմայն հասարակային օգուի պատճառաւ ամբողջ ժողովուրդը եւս մը կը օնակաւ զգացու մը լսի ստվի բաւարար է և անհնար լի շտպատ ճառ է»:

«Գերեզմանատան մը քան զստանալ նուիրական է. զայն բռնաբարել, անոր սպասարկու ժողովրդեան հաւատքը բռնաբարել է, կրօնից ազատութիւնը եղծել է, ըստ որում նոյն կրօնի արտաքին պաշտամանց մէկ մասն է նաև գերեզմանատանը»:

Չեմ կարծեր թէ Պ. Մատ. Մամուրեանի այս հրատարակութեան վրայ բան մը աւելցանել կարելու լինի:

Միայն կարելի է հարցնել, ինչու Պ. Մամուրեան այսպէս կը գրէր Բերայի գերեզմանատան համար, և տարբեր կը գրէ Պէշկիլթաշի գերեզմանատան համար:

—Վասն զի այն ատեն Չմիւռնիոյ գերեզմանատան ոսկորներն հարկ չը կար վրդովուլու:

Հայկակ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ

—Կաթիլի հոգևորականները, ինչպէս հաղորդում են Պոլսի լրագիրները, պատրաստութիւններ են տեսնում մի բարձրագոյն վարժարան հիմնելու: Տիգրանակերտի մէջ յատկապէս հայերի համար:

—Ֆրանսիական լրագրութիւնը վերջին ժամանակները մի առանձին կերպով շեշտեց Պոլսից ուղարկված մի հեռագրի վրա, այդ հեռագիրը հաղորդում էր, որ Բ. Գուռը մտադիր է գերմանացի կառուար մի ևս և վարչիչ և եր նշանակել Փոքր-Ասիայի և Հայաստանի զանազան նահանգներում: Թէ որքան ճիշդ է այդ լուրը,—որոշ ասել չենք կարող. յայտնի է միայն, որ իշխան Բիսմարկ ամեն միջոց գործ է դնում Թուրքիայում ամենից շատ ազդեցութիւն ունենալու, և Փոքր-Ասիայի ու Հայաստանի մէջ գերմանացի կառավարիչներ նշանակելը՝ աւելի մեծ օգնութիւն կարող է անել գերմանական քաղաքականութեան զօրանալուն Արևելքում, քան թէ Թուրքաց զորքերի համար գերմանացի օֆիցերներ նշանակելը, որ արդէն վաղուց ընդունված է Բ. Գրան կողմից:

—Գերմանիայի կառավարութիւնը 15 միլիոն մարկ յատկացրեց Էլզասի մէջ երկաթուղային մի քանի գծեր կառուցանելու համար, որոնք զբաղակալու առաջնորդական նշանակութիւն պէտք է ունենան:

—Կոմս Անդրաշի վերջին ժամանակներում զիպլոմատական շրջաններում ունեցած իր լսօսակցութիւններն մէջ այն միտքն է յայտնում, որ բոլորական հարցը կարող է վերջնականապէս լուծվել նոյն իսկ խաղաղ ճանապարհով:

—Կօրուրդեան պրինցի մայրը, զքսոնի Լյեմենտինա, ինչպէս երևում է, բաւական մեծ դեր պէտք է կատարէ Բոլշակայի պատմութեան մէջ. գոնէ այդպէս երևում է եւրոպական լրագիրներին շատերի խօսքերից, որոնք վերադարձում են Ֆերդինանդի մօրը քաղաքական և դիպլոմատական գործունէութիւն. այդպէս օրինակ, սրանից մի քանի ժամանակ առաջ մի քանի գերմանական լրագիրներ հաղորդեցին, որ զքսոնին մտադիր է Կ. Պոլիս գնալ՝ բոլորական գործերի առթիւ: Այդ լուրը այժմ հերքվում է:

—Ֆրանսիական պատգամաւորների ժողովում ընկնեցաւ 1888 թվ. պետական բիւջէտը. զինուորական ծախսերի և պատերազմական անհրաժեշտ ձեռնարկութիւնների համար որոշված գումարը հասնում է 2,243,833,282 ֆրանկի:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Իմ լազիկը հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՇԵՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

ԱՐԱՔՄԻ

ՆՈՐ ԲԱՑՎԱԾ ԵՆ

ՖԲԱՆՍԻԱԿԱՆ

ԿԱՀԱԻՈՐԿԱԾ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ

1—2

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱԽԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱՅԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Արդէն ծախվում են կատարելագործված, սպիտակ բոցով, անկտանդ

ՇՎԷԴԱԿԱՆ ԼՈՒՑԿԻՆԵՐԸ

ԱՄԵՆԱԿԻԱՆ ԳՆՈՎ:

Մեծ քանակությամբ առնողներին ՆՇԱՆԱՌՈՐ ԶԻՋՈՒՄՆ ԿԸ ԼԻՆԻ:
Գործարան Գ. Ա. ՏԵՐ-ԱՍՏԱՌԻՐԵԱՆԻ Լ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ, ԹԻՖԼԻՍՈՒԼԸ, ՎԵՐԱ Կոչվ
Թաղում:
16—50

ՎԷՌՆԻՃԻ, ԶՄՈՒՌԻ ԵՒ ՓԱՅԼԱՆԵՐԿԻ

ԿՈՒԿԵՍԻ ԼՈՒՋԻՆ ԳՈՐԾԵՐԱՆԸ

8—20 (7)

Լոյս տեսան պիանիօ համար կազմած „ԱՆԻԴԿՈՎԿԱՍՏԱՆԸ ԺՈՂՈՎԴԴԴԿԱՆ ԵՐԿ
ԵՒ ՊԱՐԵՐ“ (Trans-Kaukasische Volkslieder und Tänze) ՆԻԿՈՂ ԱՅՈՒՆԻ
ՏԻԳՐԱՆԵԱՆՅԻ:

Գրինն է 1 Բ., վաճառվում են Թիֆլիսի երաժշտական մագաղիններում՝ ՍՈՒՋ
ՆԱՃԵԱՆԻ Լ ԼԱՆԿՈՅԻ: 2-5

ՄԻ ՀԱՅ, որ առաջ վաճառական է եղել ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ և Ճանօթ է ԹԻՖԼիսցիներ շատերին, դիմում է այժմ տեղիս վաճառականներին, խնդրելով որ և է պաշտօն տ իրան, մի վաճառատան, խանութում, կամ գրասենեակում:

Հասցէն իմանալ «Մշակի» խմբագրատանը: 3—3

ԳԱՐՄՕՆԻԿԱՆԵՐԻ ՆՈՐ ԲԱՑՎԱԾ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

Վ. Դ. ԳՐԵՅՕՎԻ, Տուրա քաղաքում, մեծ մրցման դիմանալով, նշանակում է շատ ժան զնեի: Յանկանալով միջոց տալ օտարաքաղաքացի մանր առևտրականներ ստանալ զարմանիկները առավել ձեռքերից, ուղարկում է նրանց այդ գործընթացը գրառել պահանջման համեմատ, փոքր քանակությամբ, բայց ոչ պակաս քան 13 փաթեթ զուգորդ: Պահանջները առանց բեհի 15% չափով, էին կատարվում: Գնե 13 կոպեցի մինչև 10 ռուբլի:

40 *Записки.* Тула, улица Веневская, д. Рылѣвой, В. Д. Грецову.
2—3 (6)